

Waar hebben we bosbouwers

— Kees van Dijk en Herman Savenije

> IN DE BOSSENWERELD van vijftig jaar en langer geleden leek het leven voor een bosbouwer eenvoudig. De houtvester ging over het bos en de boswachters voerden uit wat de houtvester goed vond voor dat bos. De eerste met de Boswet in de hand en de ander met het jachtgeweer over de schouder om de uitvoering van de regels zo nodig kracht bij te zetten. Hoe anders zit de bossenwereld nu in elkaar.

Hoewel multifunctionaliteit en lange termijn onder bosbouwers van oudsher inherente begrippen waren, was houtproductie altijd de dominante praktijk en het hoofddoel van het beheer. Dit vond plaats in overwegend uniforme opstanden, liefst met zo'n hoog mogelijke groei en op standplaatsen van hoge boniteit. De jaarlijkse kap was gelijk aan de jaarlijkse bijgroei. 'Sustained yield'. Simpel!

Wel ontstond in de jaren zestig van de vorige eeuw al een sterkere discussie over de *naturgemässe Waldwirtschaft* en de keuze van toekomstbomen of het toepassen van de toen gebruikelijke hoog- of laagduinning. Natuurbescherming kwam langzaam op, maar de leningen voor de aankoop van natuur werden betaald uit productienaaldbossen. Wij kunnen ons niet herinneren dat er in die tijd naast bosbouwers ook maar iemand zich met het bos bemoeide, behalve de zondagse wandelaars tussen kerkdienst en middagmaal. De houtvester – niet bosvester – was dé autoriteit. Punt.

In tropische bossen was de situatie niet veel anders. Vanuit Europa gezien waren die bossen bestemd voor het oogsten van tropisch hardhout en in de koloniën werden de Europese bosbouwprincipes toegepast voor de duurzame productie van hout. De uitvoering hing af van de bosbouwtraditie van het koloniserende land. De eerste tropische bosbouwers werden "geïmporteerd" uit Duitsland. In veel landen is die historie nog terug te vinden in hun huidige boswetgeving en beheerssystemen.

De houtvester – niet bosvester – was dé autoriteit. Punt.

Beheer ingrijpend veranderd

Het beheer is gedurende de 80-er en 90-er jaren ingrijpend veranderd in doelstellingen, cultuuropvattingen en vorm. Het begrip duurzaamheid is enorm verbreed, met vooral biodiversiteit en (inheemse) natuur als de drijvers onder de huidige Nederlandse bosbouw. De natuurlijke verjonging van bomen wordt tegengegaan door (exotische) Schotse Hooglanders, Douglasbomen worden omgetrokken, stuifzanden worden gecreëerd door bos weg te halen en in de natte gebieden wordt de natuurlijke opslag gemaaid. Houtproductie is bijna *not done*. Recreatie, biodiversiteit en multifunctionaliteit zijn de kernbegrippen van de moderne bosbouw. Er wordt nog steeds hout geoogst, maar vaak moet het kappen van bomen met grote omzichtigheid gebeuren, anders ontstaan er problemen met de omwonenden en actiegroepen.

foto Hans van den Bos, Bosbeeld.nl

anno 2011 nog voor nodig?

Recreatie, biodiversiteit en multifunctionaliteit zijn de kernbegrippen van de moderne bosbouw.

Ook in de tropen is er veel veranderd. Ongebreidelde kap is niet zonder meer mogelijk, hoewel het gat tussen beleid en regelgeving en wat er met het bos gebeurt in veel tropische landen nog steeds heel groot is. De invloed van andere sectoren, zoals landbouw en mijnbouw, op bossen is daar vaak de oorzaak van de ontbossing en bepalend voor de toekomst van het bos.

Beleidsmatig is er ook veel beweging geweest. Evenals in Nederland wordt elders in toenemende mate beleid gemaakt voor 'natuur' of biodiversiteit en steeds minder specifiek voor 'bossen' en 'bosbouw'. Het aantal ambtenaren belast met bosbeleid, de uitvoering ervan en de controle erop is drastisch gekrompen tot bijna nihil. In de tropische landen, waar het bos nog vaak grotendeels in staatshanden is, tellen de Staatsbosbeheren nauwelijks meer mee, zeker als het over besluitvorming over het bos gaat, behalve in een paar houtexporterende landen. Bossen zijn een combinatie van 'vrijstaat' en beschermde gebieden geworden.

Ook internationaal waren er grote veranderingen. Er vallen twee perioden te onderscheiden. De tijd voor 1992 (de milieuconferentie van Rio) en die erna.

Voor 1992 werden bossen voornamelijk besproken in technische bijeenkomsten, zoals het Wereld Bosbouwcongres, dat om de 6 jaar plaatsvindt, en de *Committee of Forestry* van de FAO. De inhoud van die discussies tot aan het einde van de 70-er jaren waren technisch van aard en de discussies werden gevoerd door bosbouwers. In de 80-er jaren deden ook sociale en milieuaspecten hun entree. Naast de technische bosbouwers ontstond er toen al een groeiende groep sociale bosbouwers die zich vooral bezighield met communale bosbouw, het betrekken van bosbewoners bij het beheer van bos. De sociale bosbouwers waren vaak sociologen of antropologen die vooral in de beginfase met de nodige scepsis werden behandeld door de bosbouw *diehards*. Die eerste interdisciplinaire aanpak van bosbeheer werd niet door iedereen verwelkomd.

Sociale bosbouwers vs. diehards

Voor zover het zeggenschap over beleid en gebruik van bossen nog in handen was van bosbouwers, ging dat vanaf 1992 gaandeweg daadwerkelijk veranderen. Allereerst werd de basis

Bossen zijn een combinatie van 'vrijstaat' en beschermde gebieden geworden.

gelegd voor verschillende mondiale overeenkomsten, zoals de Biodiversiteitconventie, de Klimaatconventie, de Woestijnconventie en de *Non Legally Binding Forest Principles*. De laatste zijn na jaren moeizaam debatteren in 2008 uitgemond in de *Non-Legally Binding Instrument for all Types of Forests* binnen het *United Nations Forum on Forests*. Daarnaast zijn er nog diverse andere bosgerelateerde verdragen en processen van de grond gekomen¹. Al deze tezamen beïnvloeden in toenemende mate en vaak vanuit zeer verschillend perspectief het lot van de bossen en de wijze van hun beheer en gebruik. Op zich zou dit een goede ontwikkeling zijn, als dit zou leiden tot een coherent internationaal beleid voor al het bos in de wereld, uitgaande van de multifunctionaliteit en integraliteit van het bosesysteem. In de praktijk lijkt het daar niet zo maar van te komen, want in elk van deze processen is er een sterke neiging om los van elkaar een bepaald aspect van het bos te regelen. Met de internationalisering van het bossenbeleid zijn bossen ook steeds meer in de maalstroom terechtgekomen van de internationale onderhandelaars en diplomaten, die vaak – letterlijk – ver van het bos staan.

Tegelijkertijd – en deels voortkomend uit het voorgaande – heeft een groot aantal andere nieuwe spelers zich in de bossendiscussies gemeld, allemaal organisaties en mensen die op een of andere manier een bepaald belang bij het bos hebben en/of hier iets van vinden, van nationaal tot internationaal, van stad tot platteland. Het bos lijkt nu van iedereen en iedereen heeft er een – vaak verschillende – mening over met als consequentie het ontstaan van wetgeving en maatregelen die onvoldoende op de bossenrealiteit van alle dag zijn geënt.

Bossen zijn steeds meer onderdeel geworden van de internationale en nationale politieke en maatschappelijke arena's.

Bosexperts nauwelijks te horen

Bossen zijn dus steeds meer onderdeel geworden van de internationale en nationale politieke en maatschappelijke arena's. Dat is goed, iets waar bosbouwers jarenlang juist naar gestreefd hebben. En nu het moment daar is dat dat wel gebeurt, lijken we tot onze schrik links en rechts ingehaald. De stem van de bossenexperts is in veel van die verbanden vaak nauwelijks te horen. Bosbouwers lijken alleen nog in de traditionele en technische bossenfora² de boventoon te voeren. Wat heeft dat voor gevolgen? We zien nu dat er in de verschillende arena's doelen worden gesteld en *monitoring* schema's voor bossen

¹ CITES, ITTO, EU FLEGT Actieplan en de milieudiscussies binnen de WTO

² COFO, Wereldbosbouwcongres en IUFRO congressen

worden onderhandeld die in de werkelijkheid, bosbouwkundig en met mensen in dat bos niet of nauwelijks uit te voeren zijn. Neem bijvoorbeeld het *Clean Development Mechanism* (zie kader) onder het klimaatverdrag. Tropische bossenprojecten zijn in het mechanisme nauwelijks van de grond gekomen door de veelheid van procedures, gestelde eisen en de daarmee samenhangende transactiekosten. Ook kansen die zich technisch zouden kunnen voordoen worden in de diverse internationale fora nauwelijks meegenomen omdat simpelweg de kennis (en bereidheid die kennis in de onderhandelingen mee te nemen) daarvoor ontbreekt bij besluitvormers. Een voorbeeld hiervan is het herstel en het beheer van de uitgestrekte secundaire en gedegradeerde bosgebieden in de tropen, die ondanks hun potentie voor productie van goederen en diensten, armoedebestrijding en koolstofvastlegging nog veel te weinig aandacht krijgen op het beleidsniveau. Er is weliswaar een toenemende onderkenning dat bossen multifunctioneel zijn en dat de wereld rond bossen complex is met veel – vaak conflicterende – belangen en sectoren die invloed uitoefenen op dat bos. Voor het integrale multifunctionele gebruik van bossen zullen niet alleen keuzes moet worden gemaakt tussen doelen en belangen, maar zal er ook de specifieke kennis, expertise en inzichten om het bos duurzaam te beheren in huis moet zijn, zodat die meervoudige beheerdoelstellingen daadwerkelijk op een praktisch en financieel haalbare wijze worden gerealiseerd. Maar in toenemende mate lijkt de bosbouwexpert(ise) genegeerd.

De vraag kan gesteld worden waarom en wanneer bosbouwers zijn voorbijgelopen, op een zijspoor gezet. Of beter gezegd wie heeft bij wie eigenlijk afgehaakt? Waarom zijn bossenexperts en de bossenwereld niet of nauwelijks betrokken bij de diverse onderhandelingen waar bossen een rol spelen? Waarom worden bosbouw en bosbouwers vaak gezien als deel van het probleem en zelden van de oplossing? Daarnaast rijzen nog veel meer vragen. Waarom is biodiversiteit op zich een thema en waarom zijn bossen dat niet meer? Waarom verdwijnen in landen zoals Peru en Colombia bosdiensten naar de krochten van de ministeries van landbouw en wordt het beleid voor bossen in veel landen gemaakt door de ministeries van Milieu, die dan vervolgens zelf ook weinig in de melk te brokkelen hebben ten opzichte van belangrijkere economische sectoren zoals landbouw en mijnbouw.

Negatief imago

Veel heeft te maken met het beeld van de sector, het imago van ouderwets en naar binnen gericht zijn, vooral gefocust op de exploitatie van hout, zonder dat daarbij de regels in acht worden genomen (de z.g. houthakkers). De schuldvraag van tropische ontbossing wordt bij bosbouwers op het bordje gelegd en de 'sector' heeft daar geen bevredigend verweer op kunnen formuleren. Op de keper beschouwd is dat merkwaardig omdat veel van de ontbossing niet in de invloedssfeer van bosbouw maar van landbouw en andere sectoren valt. En die hebben in de eerder genoemde landen nauwelijks last van een dergelijk negatief imago.

Maar het kan niet alleen het imago zijn. Er moet meer aan de hand zijn. Ergens mist er iets bij bosbouwers of beheerinstanties zelf waardoor ze niet interessant genoeg zijn om ze te betrekken bij formulering en uitvoering van bossen- en bosbiodiversiteitsbeleid, internationale onderhandelingen of investeringen. Kennelijk hebben bosbouwers hun expertise en toegevoegde waarde onvoldoende voor het voetlicht kunnen brengen, zodat de maatschappij zonder hen denkt te kunnen.

Veel van de ontbossing valt niet in de invloedssfeer van bosbouw, maar van landbouw en andere sectoren. En die hebben in de eerder genoemde landen nauwelijks last van een dergelijk negatief imago.

Bospolitie

Onze stelling is dat we niet los schijnen te komen van de bospolitiefunctie en het beeld van 'houthakker'. Dus ook van de bosbouwafdeling die de Boswet uitvoert, de houtexploitatiemaatschappij controleert of moet controleren, en dat vervolgens niet kan of niet wil. Bosbouw is in die perceptie kap en dus vijand van behoud. De stap 'out of the box' is gelukkig door een aantal bosbouwers wel gemaakt. Daarbij bedoelen wij een nieuwe situatie waarbij bossenkundigen zich presenteren als maatschappijbetrokken deskundigen die de expertise hebben voor het integraal beheren c.q. afwegen van alle functies van bos (o.a. biodiversiteit, water, CO₂-vastlegging, bosbescherming, houtproductie) en zich presenteren als een gelijkwaardige en

strategische partner in onderhandelingen met sectoren die invloed hebben op dat bos. En dat we noodzakelijk zijn voor de inbreng van kennis in internationale onderhandelingen. Maar toch! We zullen moeten blijven wijzen op het duurzame karakter van de productie van hout, als een van de weinige duurzame grondstoffen. Omgaan met bos vereist lange termijn denken. Dat staat haaks op beleid en politiek. Met die situatie zullen we moeten leren werken. Voor de omslag naar ook die manier van werken heb je een opleiding en een *mindset* nodig die daarop is gericht. Een situatie die flexibiliteit en creativiteit in ideeën, houding en methoden aanleert, waarmee je interessant blijft voor andere sectoren om de bossen-agenda op alle niveaus uit te voeren (lokaal, nationaal en globaal). Laten we de discussie daarover eens starten en proberen weer voor de internationale cohorten uit te lopen in plaats van ergens op het slagveld achter te blijven. <

Kees van Dijk, Herman Savenije

Beiden zijn werkzaam bij Tropenbos International, maar schrijven dit op persoonlijke titel

Het Clean Development Mechanism (CDM)

Het CDM is één van de drie flexibele mechanismen van het Kyoto Protocol onder het Klimaatverdrag (UNFCCC). Via het CDM kunnen industrielanden hun emissiereductie doelstellingen behalen door projecten in ontwikkelingslanden te financieren. Het CDM heeft twee doelstellingen:

- verlaging van de kosten voor de industrielanden bij het bereiken van hun reductiedoelstellingen;
- ondersteuning van ontwikkelingslanden met duurzame ontwikkeling.

Afkortingen:

CBD	Convention on Biodiversity
CITES	Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora.
COFO	Committee of Forestry of the FAO
EU FLEGT Action Plan	Action Programme of the European Union on Forest Law Enforcement, Governance and Trade
FAO	Food and Agriculture Organization
ITTO	International Tropical Timber Organization
IUFRO	International Union of Forest Research Organizations
UNCCD	UN Convention on Combating Desertification
UNFCCC	UN Framework Convention on Climate Change
UNFF	United Nations Forum on Forests
WTO	World Trade Organization